

ارتقای سرمایه اجتماعی از توصیه تا عمل

نویسنده نرگس تبریزی

چکیده

زمینه و هدف: سرمایه اجتماعی سنگ بنای موفقیت و تسهیل گر رشد و تعالی یک جامعه است. افزایش اعتماد و مشارکت جمعی جوامع نشانگر سرمایه اجتماعی بالاتر در آن جامعه است. این مطالعه با هدف مرور وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران و ارائه راهکارهای ارتقای آن طراحی شده است.

روش اجرا: در این مطالعه از روش ترکیبی شامل مرور مقالات و متون، استفاده از شواهد جدید و تجربیات داخلی و بین المللی، استفاده از نظرات خبرگان و تحلیل محتوی کیفی استفاده شده است.

نتایج: مرور مطالعات سنجش سرمایه اجتماعی در کشور و مقایسه استان های مختلف نشان می دهد که سرمایه اجتماعی کشور پایین بوده و سیر آن نزولی است. براساس مدل مشارکت مردم می توان راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی را در سه گام تعریف نمود. گام نخست اطلاع رسانی، گام دوم مشاوره و همکاری و گام سوم شراکت و ناظر بودن است.

نتیجه گیری: جامعه حال حاضر ایران بخصوص در استان هایی که در حال گذر به مدرنیته هستند وضعیتی است که سرمایه اجتماعی سنتی رنگ باخته و سرمایه اجتماعی نوین در آن تشکیل نشده است. بنابراین برای اینکه با کشوری با افت شدید سرمایه اجتماعی مواجه نشویم باید راهکارهای ارتقا دهنده را در برنامه سرمایه اجتماعی کشور در نظر بگیریم.

کلیدواژه: سرمایه اجتماعی، راهکارهای ارتقا دهنده، ایران

مقدمه:

اگرچه واژه سرمایه اجتماعی در چند دهه اخیر مصطلح شده است؛ ولی مفهوم سرمایه اجتماعی را درآموزه های دینی و آثار صاحب نظران قرون اخیر نیز می توان مشاهده نمود. سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می شود (۱). سرمایه اجتماعی، راهی برای نیل به موفقیت و محوری ترین اصل برای دستیابی به توسعه قلمداد می شود. سرمایه اجتماعی، منبع کنش های جمعی بوده و موجب استفاده حداکثری از منابع فیزیکی و

انسانی در جهت رشد، توسعه و تعالی جامعه خواهد شد (۲). این رویکرد، نشان دهنده اهمیت و تاثیر جایگاه ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع می باشد (۳).

سرمایه اجتماعی با شاخص هایی همچون اعتماد، آگاهی، مشارکت، شبکه ها و هنجارها سنجیده می شود و جامعه ای که هر یک از شاخص های یاد شده در آن، زیاده تر باشد از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار است (۴).
انواع سرمایه اجتماعی:

شناختی: خصلت ذهنی دارد تا عینی و مربوط به ارزشها، باورها، نگرشها و پنداشت های اجتماعی است. پنداشت هایی که زمینه را برای اعتماد، تعاون و همکاری اجتماعی فراهم می سازند.

ساختاری: ناظر به ساختار و عملکرد نهادهای رسمی و غیررسمی محلی و فرامحلی است که تقویت اعتماد نهادی و مشروعیت بخشی به نظام های نهادی را به دنبال دارد.

با تأکید بر نقش و کارکرد سرمایه اجتماعی می توان سطوح آنرا طبقه بندی نمود: سطح خرد، میانه و کلان (۵).

سطح خرد مجموعه ارتباطات افقی (ارتباطات بین اعضای هم سطح) است که بین افراد خانواده ها، دوستان و همسایگان جریان دارد. که در شکل انضمامی، شامل اعتماد و مقبولیتی است که عموم شهروندان، به اهمیت و عملکرد نهادها، در حوزه های چهارگانه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه کل، دارند.

سطح میانی، مجموعه روابط فرافردی است. یعنی ارتباطات بین انجمن ها، شرکت ها، موسسات، سازمان ها و احزاب. سرمایه اجتماعی در سطح میانی حاصل ترکیبی از اعتماد آحاد مردم به چگونگی سازماندهی، وظیفه شناسی و تعهد، شایستگی و کاردانی نیروهای سازمانی و کیفیت خدمات ارائه شده است.

سرمایه اجتماعی در سطح کلان، حاصل ارزش و اهمیتی است که آحاد افراد جامعه، نسبت به کل جامعه دارند و

شامل ساختار و روابط نهادهای رسمی، قوای مجریه، قضاییه و سیستم های حقوق و آزادی مدنی است (۶).

منابع سرمایه اجتماعی:

فوکویاما ما منابع سرمایه اجتماعی را در ۴ بخش زیر تقسیم نموده است^۱:

۱. نهادی: از طریق قوانین و نظامهای قانونی؛

^۱ فوکویاما، فرانسیس. پایان نظم سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه غلامعباس توسلی. ۱۳۷۹. چاپ اول. تهران، انتشارات جامعه ایرانیان.

۲. خودجوش: از کنشهای متقابل اعضای یک اجتماع به وجود می آید.
 ۳. برونزاد: سرچشمه ی هنجارها را در خارج از اجتماع موردنظر می داند. بنابراین نقش دین، ایدئولوژی و فرهنگ بسیار برجسته است. و به تأثیر آنها در ایجاد شبکه های اعتماد اشاره می کند.
 ۴. طبیعت: بیشترین تأکید آن بر اهمیت نظام خویشا ندی است.
- در تحقیقات مختلف نیز عوامل زیر به عنوان عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی عنوان شده اند که هر کدام را می توان در تقسیم بندی فوق جای داد:

- دین و سنت ها(۸و۷)
- ایام و ظرفیت های تاریخی(۹)
- خانواده و نهاد های آموزشی (۱۰و۱۱)
- رسانه ها(۱۲)
- فضاهای عمومی و مختصات فیزیکی فضاهای عمومی(ساختار خیابان)(۱۳)
- نهاد حکومت و نظام حکمرانی(۱۴)
- عدالت رویه ای(۱۵)
- روحیه منافع جمعی در مقابل منافع شخصی و منفعت طلبی (۱۶)
- تحصیلات و درآمد(۱۷)
- نهادهای مدنی در مقابل نهادهای رسمی و قانونی(۱۸)

روش مطالعه:

نتایج مطالعه حاصل مرور اسناد، مقالات و مطالعات کشوری، تجربیات بین المللی، برگزاری جلسات و بحث های گروهی با صاحب نظران حوزه های سلامت، جامعه شناسی، انسان شناسی، اقتصاد، روانشناسی و روانپزشکی می باشد.

نتایج:

مروری بر مطالعات انجام گرفته در زمینه سنجش سرمایه اجتماعی:

صادقی و مقصودی، سرمایه اجتماعی را با استفاده از شاخص های صداقت، عدم انحرافات اجتماعی، مشارکت و اعتماد به تفکیک استانی سنجیده است. در این مطالعه سیستان و بلوچستان بالاترین و استان تهران پایین ترین سرمایه اجتماعی را دارد (۱۹). در مطالعه شعبانی و سلیمانی در سال ۱۳۷۸، که سرمایه اجتماعی را با شاخص های شاخص های اعتماد، مشارکت اجتماعی، همکاری های مدنی و صداقت سنجیده بود استان سمنان در رتبه اول سرمایه اجتماعی و بعد از آن، استان های یزد، زنجان و قزوین در رتبه های دوم تا چهارم و کردستان، کرمانشاه و ایلام در انتهای طیف قرار داشتند (۲۰). فائقی سرمایه اجتماعی را در مناطق مختلف شهر اصفهان سنجیده و مشخص نموده بهترین پیش بینی کننده های سرمایه اجتماعی، پایگاه اجتماعی (تحصیلات فرد، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر) و پایگاه اقتصادی (درآمد خانواده) است. رابطه بین پایگاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی معکوس و رابطه بین پایگاه اقتصادی با مولفه های سرمایه اجتماعی مستقیم می باشد (۲۱). حسینی سرمایه اجتماعی را در سه سطح خرد، تعمیم یافته و کلان، و دو نوع ساختاری و شناختی مورد بررسی قرار داده و براساس آن به رتبه بندی مراکز استان های کشور پرداخته است. و نتیجه گیری نموده که شهر ایلام دارای بهترین میانگین و کم ترین انحراف معیار و تهران در پایین ترین موقعیت است (۲۲). عبداللهی در سال ۱۳۸۵ با یک مقیاس چند بعدی شامل روابط انجمنی، هنجارها و اعتماد اجتماعی، اعتماد بین فردی، انسجام اجتماعی، حمایت اجتماعی سرمایه اجتماعی را سنجید و نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی در کشور پایین است. از لحاظ مقایسه سرمایه اجتماعی استانی، استان های سیستان و بلوچستان و ایلام بالا و استان های تهران و اصفهان پایین است (۲۳). سعادت با تحلیل روند سرمایه اجتماعی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۰ نتیجه گیری نموده است که سرمایه اجتماعی در بلندمدت سیر نزولی خفیف با نوسانات ناشی از مسایل تاریخی و فرهنگی داشته است (۱۶).

سوری سیر سرمایه اجتماعی را با استفاده از آمار جرایم در سال های ۱۳۷۵-۱۳۸۱، سنجیده است و با توجه به نرخ رشد نسبتاً بالای جرایم، روند تغییرات سرمایه اجتماعی را کاهشی نشان داده است (۲۴). مهرگان با استفاده از آمارهای موجود اقتصادی و اجتماعی در ایران و روش تحلیل عاملی، مقادیر سرمایه اجتماعی را برای

استانهای کشور در دوره (۱۳۸۸-۱۳۷۹) محاسبه نموده است. و در دوره ۱۰ ساله مورد نظر تهران دارای کمترین و خراسان جنوبی دارای بالاترین مقدار میانگین سرمایه اجتماعی بوده اند.^۲

اولین پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۸۳ و دومین پیمایش در سال ۱۳۹۳ اجرا شد.

در مطالعه سال ۹۳ سرمایه اجتماعی در سطوح خرد، میانی و کلان و با استفاده از شاخص های چندگانه در هر سطح سنجیده شده است. نتایج این مطالعه هم نشان می دهد سرمایه اجتماعی کل کشور کم تر از میانگین است و سطح سرمایه اجتماعی کلان کم تر از سرمایه اجتماعی میانی و خرد می باشد. بالاترین سرمایه اجتماعی در استان های فارس، بوشهر، قم، خراسان شمالی، گلستان و هرمزگان و پایین ترین در استان های اصفهان، کردستان، تهران، خراسان رضوی، قزوین و مرکزی و ۱۴ استان پایین تر از میانگین کشوری بوده است.

در پیمایش سال ۱۳۸۴ مشکلات اجتماعی به تفکیک ارزیابی شده بود. در مقایسه نتایج دو پیمایش در مورد پنداشت افراد از وضعیت مشکلات حاکی از افزایش بیکاری، تبعیض و نابرابری، گرانی و تورم، فساد مالی، فقر، اعتیاد و مشکلات بهداشتی درمانی و قانون گریزی دارد و تنها در امنیت تغییرات مثبت بوده است.

پنداشت شرکت کنندگان در مورد نهادهای آموزش و پرورش، خانواده، بازار، دولت، قوه قضاییه، مجلس شورای اسلامی در عرض یک دهه منفی تر و تنها نسبت به سازمان های دینی تغییر مثبت است.

اعتماد افراد به پزشکان، معلمان، اساتید دانشگاه، وزرا، نمایندگان مجلس، قضات، تولیدکنندگان مواد غذایی، مهندسين فنی (ماشین سازان)، مدیران و مسئولین دولتی، ماموران امنیتی و انتظامی کم تر شده است.

اعتماد اجتماعی و بین فردی کاهش یافته است. و به اعتقاد پاسخ دهندگان ویژگی هایی مانند دروغگویی، تظاهر و درویی، خودخواهی و حسادت، حرص، ناامیدی، فریب و تقلب افزایش و گذشت و احترام به دیگران و خیرخواهی و کمک به یکدیگر، وفای به عهد، انصاف کاهش یافته و در مقابل رعایت حقوق دیگران، وجدان کاری و قانون گریزی وضعیت بهتر شده است.

با توجه به نتایج مطالعات متعدد و سیر نزولی سرمایه اجتماعی در این مطالعه برآنیم تا راهکارها و مداخلات عملیاتی ارتقا دهنده سرمایه اجتماعی را تشریح نماییم.

ارائه راهکارهای ارتقا دهنده سرمایه اجتماعی:

^۲ مهرگان نادر، دلیری حسن، شهناز سارا. برآورد روند سرمایه اجتماعی در استانهای ایران. فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی. ۲۰۱۳، ۹۱(۶۴): ۵-۲۴.

زمینه ها و بستر های متعددسازنده سرمایه اجتماعی، مداخلات ارتقای سرمایه اجتماعی با دشواری های زیادی همراه است. در ارائه راهکار باید به ساختار سیاسی جامعه و پیشینه های تاریخی آن، سیاست نهادهای دولتی از جمله سیاست های مداخله اجتماعی و ویژگی های شناختی و ذهنی کنشگران اجتماعی توجه نمود.

راهکارهای ارتقا سرمایه اجتماعی در سطح کلان:

- حکمرانی خوب و مطلوب
- دفاع حکومت از حقوق مدنی و مالکیت
- کاهش تصدیگری دولتی در راستای ایجاد فرصتهای بیشتر برای عملکرد بخش خصوصی و جامعه مدنی (تمرکززدایی و تفویض قدرت به سازمان های محلی)
- کاهش زیان اجتماعی و لطمه اجتماعی و بیمه اجتماعی (قرین با امنیت جامعه ای) به این معنا که حاکمیت تا چه اندازه افراد جامعه را در صورت اختلال در روابط اجتماعی مورد حمایت موثر خود قرار می دهد.
- سخت گیری در برابر هر نوع فرصت طلبی سیاسی
- استقلال نظام قضایی و دادگاهها
- حاکمیت قانون و افزایش تعهد به اجرای قانون و استقرار عدالت و آیین دادرسی شفاف و عدم تبعیض
- حاشیه ای نشدن مسئولیت اجتماعی دولت
- فراهم سازی فرصت و بستر برای مشارکت های اجتماعی (بهبود شرایط لازم از جمله شرایط اقتصادی و رفاهی خانواده ها با تأکید بر گروههای محروم و کم درآمد برای فراهم شدن زمان فراغت و صرف آن در فعالیتهای اجتماعی)
- استفاده از سرمایه اجتماعی خاص گرایانه (درون گروهی) به عنوان سکویی برای عزیمت به سرمایه اجتماعی عام گرایانه (بین گروهی)
- اتخاذ سیاست های مبتنی بر شواهد تا تصمیم های دلخواهانه و فصلی و فردی

- تاکید بر سیاست پذیرش و ادخال تا سیاست طرد اجتماعی
- تسهیل فرایند شکل گیری گروههای انجمنی و داوطلبانه و رفع موانع فعالیت آنها و استقرار سیاستها و معیارهای روشن و شفاف در این زمینه
- رفع تعارضات ساختاری و ممانعت از بروز تنش در درون ساختار رسمی قدرت و تقابل نیروهای اصلی تصمیم ساز در راستای افزایش اعتماد نهادی.
- پرهیز از امنیتی کردن حوزه و فضای اجتماعی، امنیتی شدن حوزه اجتماعی موجب کاهش سرمایه اجتماعی و در عوض موجب شکل گیری سرمایه اجتماعی خاص گرایانه می شود.
- طراحی منشور سرمایه اجتماعی در همه دستگاه ها تا نسبت به حفظ سرمایه اجتماعی در سطح کارکنان و سطح جامعه حساس، دارای برنامه و جهت گیری لازم باشند.
- اندازه گیری سرمایه اجتماعی و عملکرد فعالیتهای مدنی و ارائه گزارشهای منظم از پیمایش ها
- الزام قانونی به تهیه پیوستهای فرهنگی و اجتماعی در طرحها و اقدامات توسعه ای

در سطح میانی:

- افزایش فرصت انتخاب و مشارکت
- کاهش هزینه ها و روان سازی امور
- پذیرش خطاها و انتشار عملکرد
- الزام طرحهای شهرسازی و نهادهای مدیریت شهری به تأمین ضرورتهای فضایی استقرار حیات مدنی در شهرها.
- تأکید بر استفاده از ظرفیت فعالیتهای، باشگاهها و رویدادهای ورزشی برای افزایش هویت پذیری جمعی و ارتباطات اجتماعی.
- استفاده از یارانه های دولتی برای مصارف خانگی و عمومی اینترنت و خدمات مخابراتی برای غلبه بر شکاف دیجیتالی و افزایش دسترسی به شبکه ها و اطلاعات، خصوصاً برای فقرا.

- الزام نهادهای مسئول به تأمین سلامت اجتماعی گروههای آسیب پذیر و آسیب دیده اجتماعی (از قبیل معلولان، مبتلایان به بیماریهای مزمن، سالمندان و...) از طریق تسهیل حضور آنان در اجتماع و جبران اجتماعی محدودیتهای تندرستی.
- تأکید بر مسئولیت اجتماعی سازمانها و استفاده از این ظرفیت برای فراهم کردن فرصت توسعه فعالیتهای مدنی و فعالیت گروههای داوطلبانه در حوزه فعالیت سازمانهای مختلف.
- اهتمام به توسعه امکانات توریستی و گردشگری با اهداف اجتماعی و افزایش و تسهیل ارتباطات بین گروه های فرهنگی و قومی.
- استفاده از فرصت مراسمها و جشنهای ملی و مذهبی برای تقویت ارتباطات بین افراد و گروههای اجتماعی و رفع عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی افراد و گروهها در این رویدادها.
- افزایش رواداری و مدارا در قبال ریسکهای رفتارهای انجمنی و پیامدهای منفی احتمالی آن از طریق توسعه ایده سرمایه گذاری اجتماعی
- ارتقای کیفیت عرضه خدمات عمومی به ویژه در مواردی که خود مردم به صورت مستقیم هزینه کرده اند. مانند تامین اجتماعی، بیمه ها ، خدمات شهرداری ...
- تفاهم نسلی در قالب فراهم سازی فرصت تعاملات بین نسلی به خصوص در محیط های آموزشی، برنامه های تفریحی، اردوها و سفر های خانوادگی
- تسهیل ارتباط بین گروههای قومی از طریق فعالیتهای گردشگری قومی و فرهنگی و تقویت بازار کالاهای فرهنگی قومی
- بهره گیری مناسب و بهینه از مراکز و نهادهای مذهبی چون مساجد و تکایا که نقش قابل توجهی را در حفظ و تقویت تعاملات اجتماعی و گرمی جامعه دارند.
- تأکید بر ضرورت پیروی طرحهای نوسازی شهری از الگوی مشارکتی و حفظ بافتهای اجتماعی برای جلوگیری از تخریب هویتهای محله ای و بافت فرهنگی اجتماعات ساکن در بافتهای فرسوده و قدیمی.
- طرح فعالیت های داوطلبانه کارمندان در قالب تشکیل جلسات مشورتی معطوف به مسائل حوزه کاری

- تولید برنامه های فرهنگی با هدف تقویت جایگاه زندگی انجمنی و تشویق فعالیتهای داوطلبانه در فرهنگ عمومی جامعه
- معرفی سابقه و تجربیات موفق یاریگری در ایران و جهان از طریق رسانه های جمعی جهت ایجاد انگیزه برای فعالیتهای جمعی در افراد
- معرفی عناصر و مؤلفه های هویت ساز در فضاهای شهری برای ایجاد حس تعلق و انگیزه فعالیتهای جمعی در شهروندان در سطوح مختلف همسایگی، محلهای و شهری

در سطح خرد:

- فالك و کیلیپاتریک اساس تشکیل سرمایه اجتماعی در سطح خرد را بر پایه تعاملات آموزشی و یادگیری می دانند. بر همین اساس راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی در این سطح پیشنهاد می شود:
- افزایش آگاهی، آموزش مهارت های مرتبط با کنشگری مدنی و کار جمعی
- استفاده از انجمنهای اولیاء و مربیان برای انتقال مهارتهای مرتبط با فعالیتهای جمعی در خانواده
- بسط ارزش های اخلاقی از حیث نظری و عملی
- تشویق به عضویت در انجمن ها، کانون ها و آموزش و اطلاع رسانی در مورد شرایط فعالیت گروههای داوطلبانه
- تشویق به مسئولیت پذیری
- نقش دادن به سالمندان در گروه های محلی و همسایگی
- توانمندسازی هدفمند گروه های آسیب پذیر جامعه ، با هدف بهره مندی آنان از فرصتهای بهبود زندگی با فعالیتهای جمعی
- تقویت حس تعلق و عرق ملی و هویت اجتماعی - ملی

در جدول زیر راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتباط سطوح سه گانه باهم آمده است:

سطح خرد	سطح میانی	سطح کلان
افزایش آگاهی، آموزش مهارت های مرتبط با کنشگری مدنی و کار جمعی و تشویق به مسئولیت پذیری	<ul style="list-style-type: none"> - تأکید بر مسئولیت اجتماعی سازمانها - فراهم سازی فرصت تعاملات بین نسلی - تسهیل ارتباط بین گروههای قومی - استقرار حیات مدنی در طرح های شهرسازی 	<ul style="list-style-type: none"> - حکمرانی خوب - حاشیه ای نشدن مسئولیت اجتماعی دولت - اتخاذ سیاست های مبتنی بر شواهد - تأکید بر سیاست پذیرش و ادخال تا سیاست طرد اجتماعی - طراحی منشور سرمایه اجتماعی در همه دستگاه ها
بسط ارزش های اخلاقی از حیث نظری و عملی		<ul style="list-style-type: none"> - استقلال نظام قضایی و دادگاهها - سخت گیری در برابر هر نوع فرصت طلبی سیاسی - ممانعت از بروز تنش در درون ساختار رسمی قدرت - حاکمیت قانون
توانمندسازی هدفمند	تأمین سلامت اجتماعی گروههای آسیب پذیر	بیمه اجتماعی
تشویق به عضویت در انجمن ها	<ul style="list-style-type: none"> - بهره گیری مناسب و بهینه از مراکز و نهادهای مذهبی - طرح فعالیت های داوطلبانه کارمندان 	<ul style="list-style-type: none"> - دفاع حکومت از حقوق مدنی و مالکیت - کاهش تصدیگری دولتی - فراهم سازی فرصت و

بستر برای مشارکت های اجتماعی - اندازه گیری سرمایه اجتماعی و عملکرد فعالیت های مدنی - الزام قانونی به تهیه پیوست های فرهنگی و اجتماعی در طرحها و اقدامات توسعه ای	- تولید برنامه های فرهنگی - معرفی سابقه و تجربیات موفق یاریگری	
- استفاده از سرمایه اجتماعی خاص گرایانه برای دستیابی به سرمایه اجتماعی عام گرایانه	- استفاده از ظرفیت باشگاهها و رویدادهای ورزشی - استفاده از فرصت مراسمها و جشنهای ملی و مذهبی - معرفی عناصر و مؤلفه های هویت ساز در فضاهای شهری	تقویت حس تعلق ملی- مذهبی و هویت اجتماعی - ملی

جدول ۱- راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتباط سطوح سه گانه

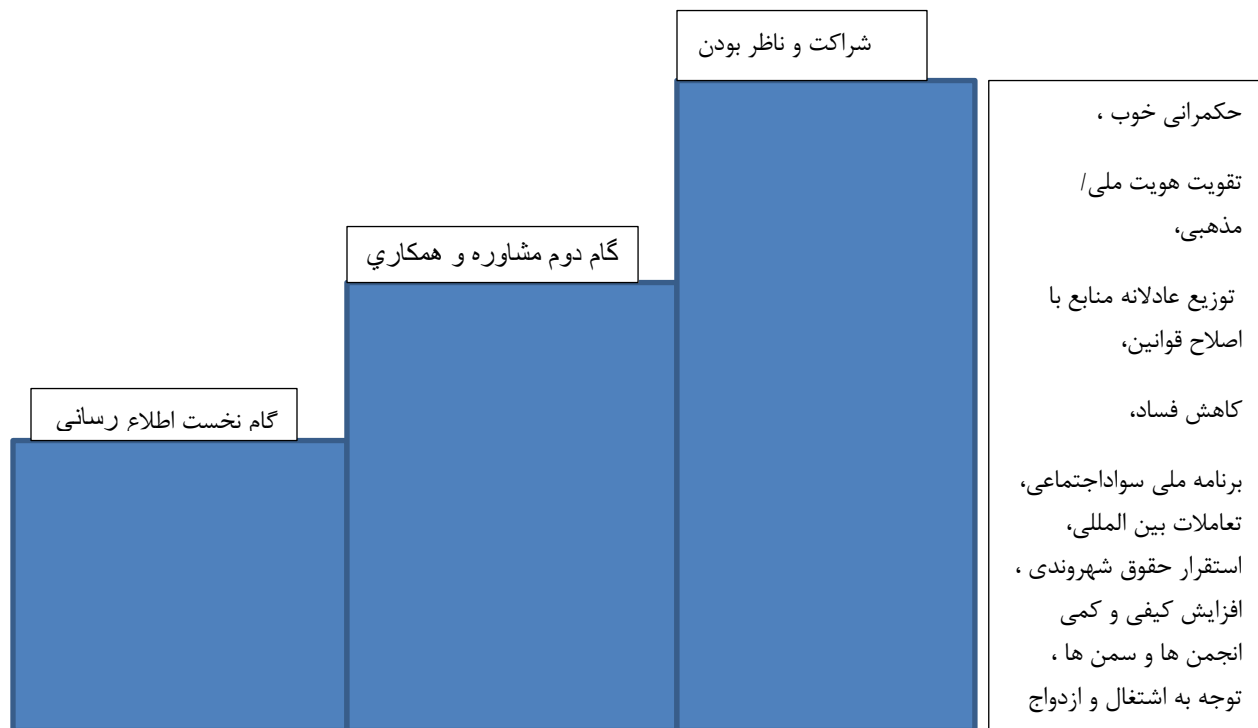
ارائه مدل مشارکت مردم برای افزایش سرمایه اجتماعی:

بسیاری از متخصصان مشارکت مردم را ضامن پایداری و استمرار هر مداخله می دانند. براساس مدل مشارکت مردم می توان راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی را در سه گام تعریف نمود. گام نخست اطلاع رسانی است و مداخله مربوط به آن به مطبوعات آزاد و شنیده شدن صدای ملت برمی گردد. یعنی با دادن اطلاعات صحیح و به موقع مردم در جریان امور قرار می گیرند و نظرات آنها اخذ می شود.

گام دوم مشاوره و همکاری است. به این معنی که با تعامل دوطرفه، مردم در کارهای داوطلبانه مشارکت می کنند. این گام مستلزم کاهش تصدیگری دولت و توزیع مسئولیت های آن در بخش خصوصی است.

گام سوم شراکت و ناظر بودن است. بدلیل اینکه مردم خود را در اجرای امور شریک می دانند چنانچه ضرر و زبانی هم پیش رو باشد آنها می پذیرند. این گام نیازمند تقویت توانایی و عملکرد قوی نهادهای مشارکت مردمی و واگذاری اختیارات به نهادهای مذکور است.

پایه اصلی هر سه گام حکمرانی خوب و موثر، تقویت هویت ملی و مذهبی، توزیع عادلانه منابع با اصلاح قوانین، کاهش فساد، داشتن برنامه ملی سواداجتماعی، داشتن تعاملات بین المللی، استقرار حقوق شهروندی، افزایش کیفی و کمی انجمن ها و سمن ها، توجه به اشتغال و ازدواج است.



جدول ۲- گام های عملیاتی ارتقای سرمایه اجتماعی براساس مدل مشارکت مردم

بحث و نتیجه گیری:

مرور مطالعات سنجش سرمایه اجتماعی نشان از وضعیت ضعیف آن در جامعه دارد. ولی حصول نتایج مختلف در مقایسه های استانی، می تواند بدلیل نبود ابزار سنجش استاندارد، عدم استفاده از شاخص های یکسان، کمبود حجم نمونه، استفاده از داده هایی که به منظور دیگری جمع آوری شده اند و عدم توجه به سطح سرمایه اجتماعی سنجیده شده باشد. ولی آنچه که بطور چشمگیر مشخص می شود وجود سرمایه اجتماعی سنتی در کشور است. بنابراین در استان هایی که کم تر توسعه یافته اند و جمعیت محدود تر است بواسطه قومیت یا خویشاوندی یا مذهب، افراد جامعه به یکدیگر بیش تر اعتماد می کنند ولی سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان در همین استان ها بهتر می تواند گویای وضعیت سرمایه اجتماعی باشد. در چنین شرایطی سنجش متغیر های جایگزین (تعداد پرونده های محاکم قضایی، تعداد نزاع های خیابانی، چک های برگشتی و...) سیمای

اعتماد بین فردی تعمیم یافته و اعتماد نهادی را بهتر ترسیم می کند. جامعه حال حاضر ایران بخصوص در استان هایی که در حال گذر به مدرنیته هستند وضعیتی است که سرمایه اجتماعی سنتی رنگ باخته و سرمایه اجتماعی نوین در آن تشکیل نشده است. بنابراین برای اینکه با کشوری با افت شدید سرمایه اجتماعی مواجه نشویم باید راهکارهای ارتقا دهنده را در برنامه سرمایه اجتماعی کشور در نظر بگیریم.

محدودیت ها:

باتوجه به اینکه سرمایه اجتماعی هر جامعه ریشه در منابع شناختی و ارزشی آن جامعه دارد بنابراین برای شناخت بهتر از سرمایه اجتماعی در کشور در قدم نخست باید تعریفی از سرمایه اجتماعی ارائه شود که مختص جامعه ایرانی باشد. نبود چارچوب تئوریک و شاخص های مشخص، و بدنبال آن ابزار سنجش استاندارد، باعث عدم امکان مقایسه نتایج می شود.

منابع:

1. Fedderke, J., R. De Kadt & J. Luiz . "Economic Growth and Social Capital: A Critical Reflection", *Theory and Society*,1999; 28: 709-745.
2. علیزاده اقدم، محمد باقر. بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل موثر بر آن . فصلنامه جامعه شناسی کاربردی . زمستان ۱۳۹۱؛ ۴۸: ۱۸۹-۲۰۶.
3. فرزانه ، سیف اله . رضانی علی. بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه شهری مطالعه موردی: قائمشهر. فصلنامه جامعه شناسی مطالعات جوانان . تابستان ۱۳۹۱
4. Kamran F, Ershadi K. Examining the relationship between social capital and mental health networks. *Journal of Social Research* 2009; 2: 65-76
5. Chou, Yuan K. There Simple Models of Social Capital and Economic Growth. University of Melborne. 2003.
6. غفوی محمد ، روح اله جعفری. سرمایه اجتماعی ، جامعه مدنی و دموکراسی، رابطه متقابل یا یک سویه. پژوهشنامه علوم سیاسی. ۱۳۸۵. ۴

۷. احمدی، فریدون، توره، ناصر. بررسی کارآمدی آموزش معنویت در ایجاد سرمایه اجتماعی با تأکید بر آموزه‌های دین مبین اسلام (مورد مطالعه: کارکنان سازمان‌های دولتی شهر سنندج). مدیریت سرمایه اجتماعی. ۱۳۹۶ بهار؛ ۴(۱): ۱۵۸-۱۳۶
۸. یربابایی، محمدتقی، فیروزآبادی، سیداحمد، حجت، عیسی، سلطان زاده، محمد. دین و سرمایه اجتماعی: «واکاوی ظرفیت‌های اجتماعی جامعه اسلامی ایران». نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان ۱۳۹۵؛ ۶(۱): ۱۲۸-۱۰۷
۹. امین بیدختی، علی اکبر، شریفی، نوید. سرمایه اجتماعی در عید نوروز و پیش از آن. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. ۱۳۹۲؛ ۲(۴): ۶۶۷-۶۴۷
۱۰. منوچهری نژاد محسن، همتی نژاد مهرعلی، رحمتی محمدمهدی. رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت ورزشی دانش آموزان نوجوان. مدیریت ورزشی (حرکت). مرداد و شهریور ۱۳۹۴؛ ۷(۳): ۴۷۰-۴۵۷
۱۱. امیرخانی طیبه، آغاز عسل. توسعه سرمایه اجتماعی در پرتو سرمایه انسانی: شرکت ملی پتروشیمی. پژوهش‌های مدیریت در ایران. بهار ۱۳۹۰؛ ۱۵(۱): ۵۰-۳۱
۱۲. گیوریان، حسن. بررسی تأثیر رسانه بر سرمایه اجتماعی. مطالعات رسانه ای. ۱۳۹۱؛ ۷(۱) (پیاپی ۱۶): ۴۴-۳۷
۱۳. نوابخش مهرداد. ضرورت احیا سرمایه اجتماعی در توسعه فضاهای شهری. مطالعات توسعه اجتماعی ایران: پاییز ۱۳۹۲؛ ۵(۴) (مسلسل ۲۰): ۱۷-۷
۱۴. علینی، محمد، غفاری، غلامرضا، زهیری، علیرضا. مبانی دینی سرمایه اجتماعی و نسبت آن با حکمرانی خوب. فصلنامه علمی پژوهشی علوم سیاسی. پاییز ۹۳؛ ۶۷(۱۷): ۱۳۳-۱۶۶.
۱۵. میرخانی، طیبه، پورعزت، علی اصغر. تاملی بر امکان توسعه سرمایه اجتماعی در پرتو عدالت سازمانی در سازمان‌های دولتی. فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت دولتی ۱۳۸۷؛ ۰(۱)
۱۶. سعادت، رحمان. برآورد روند سرمایه اجتماعی در ایران (با استفاده از منطق فازی). تحقیقات اقتصادی ۱۳۸۷؛ ۵۶: ۸۳-۴۱

۱۷. اشرفی الهام، اسدی لاری محسن، موسوی میرطاهر، واعظ مهدوی محمدرضا. سرمایه اجتماعی و عوامل تعیین کننده آن در شهر تهران. مجله دانش و تندرستی. ۱۳۸۹؛ ۵: ۴۴
۱۸. حسینی زاده محمدعلی، نیکونسبتی علی. تبیینی از علل تغییرات سرمایه اجتماعی در ایران. *فصلنامه برنامه ریزی و بودجه. ۱۳۹۱؛ ۱۷ (۱): ۱۰۹-۱۳۱
۱۹. صادقی شاهدانی مهدی، مقصودی حمید رضا. سنجش سرمایه اجتماعی استان های کشور با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی. دانش سیاسی. ۱۳۸۹؛ ۶(۲): ۱۳۹-۱۷۶
۲۰. شعبانی احمد، سلیمانی محمد. سنجش و رتبه بندی سطح سرمایه اجتماعی در استان های کشور (سال ۱۳۸۷). مطالعات اقتصاد اسلامی. ۱۳۸۸؛ ۱(۲): ۹۵-۱۱۹
۲۱. قاسمی وحید، فائق سحر، امیر آرمین. سنجش سرمایه اجتماعی و سطح بندی آن در طبقات مختلف مناطق ۱۴ گانه شهر اصفهان در سال ۹۱-۱۳۹۰. مطالعات توسعه اجتماعی ایران. تابستان ۱۳۹۲
۵(۳): ۷-۳۰
۲۲. حسینی سیدامیرحسین، علمی زهرا، شارع پور محمود. رتبه بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان های کشور. رفاه کشور. پاییز ۱۳۸۶. ۷(۲۶): ۷۴-۵۹
۲۳. عبداللهی محمد، موسوی میرطاهر. سرمایه اجتماعی در ایران؛ وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان شناسی گذار. رفاه اجتماعی. ۱۳۸۶؛ ۶ (۲۵): ۱۹۵-۲۳۴
۲۴. سوری علی. سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی. تحقیقات اقتصادی تابستان ۱۳۸۴؛ (۶۹): ۸۷-۱۰۸
۲۵. پاک سرشت سلیمان. ملاحظات و راهبردهای ارتقای سرمایه اجتماعی. راهبرد فرهنگ. ۱۳۹۳ بهار؛ ۲۵
۷۱-۱۰۴: